

Pristup izradi biobibliografskog leksikona uz primjere iz knjige *Bakarski zaslužnici u 19. i 20. stoljeću*¹

Srećko Jelušić, red. prof. u miru

srecko.jelusic@gmail.com

Josip Luzer, prof. visoke škole u miru

josipluzer1947@gmail.com

Libellarium 15 (2) 2024: 3–24

Prethodno priopćenje / Preliminary report

UDK: 030(497.561Bakar)

Primljeno / Received: 8. srpnja 2024.

Prihvaćeno / Accepted: 15. studenog 2024.

doi: 10.15291/libellarium.4516

Sažetak

Cilj. Cilj je rada pružiti uvid u leksikografska načela i teorijska polazišta za izradu biografskih i biobibliografskih leksikona.

Pristup/metodologija/dizajn. Metodološki, rad se temelji na pregledu i vrednovanju relevantne leksikografske literature, te na iskustvima i zaprekama na koje su autori nailazili u pisanju *Bakarskih zaslužnika* (Bakar: Grad Bakar, 2023). Daju se detaljni primjeri sastavnih dijelova izrađenih natuknica s obrazloženjima. Opisuje se na koji su se način pronalazili i provjeravali podatci koji su korišteni za izradu pojedine natuknice, posebno u suradnji s djelatnicima baštinskih institucija i pojedincima koji su u rodbinskim ili drugim vezama s osobama uvrštenima u knjigu.

Praktična primjena. Osim budućim autorima, rad je namijenjen i studentima informatologije, knjižničarstva i arhivistike, kako bi na jednom mjestu imali uvid u složenost teorijskog okvira i praktičnih postupaka u izradi biografskih leksikona. Budućim autorima lokalnih biografskih leksikona može biti od koristi s obzirom na primijenjenu metodologiju i isticanje zapreka na koje su autori nailazili.

Originalnost/vrijednost. Originalnost rada sastoji se u nastojanju da se problematiziraju dosadašnje teorijske spoznaje iz leksikografske heuristike te da se na osnovi konkretnih primjera ilustrira rad na osmišljavanju i izradi lokalnog biografskog leksikona, s posebnim naglaskom na problematiku strukturiranja leksikografske natuknice.

KLJUČNE RIJEČI: biografski leksikon, biografska natuknica, *Bakarski zaslužnici*, leksikografska heuristika

1. Uvod

Priprema i objavljivanje biografskih leksikona, poglavito onih koji se odnose na lokalni/regionalni prostor, u posljednje vrijeme sve su prisutniji u hrvatskoj leksikografskoj praksi. Iako biografija kao žanr nikada nije bila popularnija, o čemu svjedoči redovita prisutnost biografija na listama najprodavanijih knjiga, nikada nije bila podvrgnuta tolikoj količini kritičkih analiza (Baigent 2014) i rasprava o njezinoj prirodi i mogućnostima u vrijeme sve snažnije primjene novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija.

Međutim, teorijskih radova o leksikografskoj heuristici, dugotrajnom i mukotrpnom istraživačkom pothvatu, malo se piše, a još je manji broj pouzdanih priručnika koji bi ponudili jasne smjernice onima koji se upuštaju u izradu takvih publikacija. Ciljeve izrade biografskih i biobibliografskih leksikona moguće je pronaći u predgovorima takvih publikacija ili u prijedlozima leksikografa za pokretanje određenog tipa leksikografske publikacije poput, na primjer, Pintar (2019, 420) koja ističe da za leksikografa K. Kovačevića težište kod biografskih članaka treba biti na djelima i općem obilježju stvaralaštva, a ne na suvišnim biografskim podacima o školovanju i službovanju. Jamar (2023, 38) pak navodi da je u svom radu o mrežnom biografskom leksikonu uvažavala upute za određivanje strukturnih elemenata koje su korištene u izradi slovenskih biografskih leksikona objavljenih u tiskanom obliku.

Odlučivši se za izradu knjige naslova *Bakarski zaslužnici u 19. i 20. stoljeću* autori su željeli ispuniti prazninu koja je u nakladničkom prostoru tematski vezanom za grad Bakar postojala kada se radi o istaknutim pojedincima koji su dali značajan doprinos svim aspektima razvoja i života Bakra i šire društvene zajednice. Na svom istraživačkom putu susreli su se, poput mnogih drugih autora koji se upuštaju u izradu biobibliografskih leksikona, s nizom prepreka, ali i s većim brojem ustanova i osoba koje su im pomagale doći do izvornih dokumenata ili provjere autentičnosti podataka.² U ovom radu autori izlažu i tumače svoj pristup izradi knjige u nastojanju da njihovo iskustvo pomogne svima onima koji će se upustiti u sličan poduhvat.

2. O teoriji leksikografije kao polazištu za leksikografski rad

U opsežnom članku „An introduction to national biographical dictionaries renovation“ objavljenom u časopisu *Studia lexicographica*, Urquijo i Agirreazkuenaga (2020) ističu da je njihova osnovna namjera bila sudjelovati u aktualnoj raspravi o budućnosti nacionalnih biografskih rječnika. Naime, kao što je znano, ideju o prikupljanju života svih značajnih ljudi koji su ikada živjeli predstavili su znanstvenici u vrijeme rane moderne Europe jer je postajalo bjelodano da se u mnoštvu tiskanih dokumenata nalaze i neprovjerene informacije, pa je, kako to ističe Keith Thomas (2005, 4), trebalo iznaći pouzdane načine za klasifikaciju i organizaciju (zabilježenog) znanja. Međutim, stvaranjem nacionalnih država predmet zanimanja pomaknuo se s uglednih ljudi općenito na ugledne ljude novih naroda, iz čega

² Treba imati na umu da su današnji arhivi, kako kazuje Hodder (2015), prostori oblikovani i oskudicom i obiljem. Ni to obilje ne donosi uvijek željeni rezultat, pa je korisno konzultirati osobne dnevnike, rukopise, pisma, karte, fotografije, poslovne knjige, dnevnike, zapisnike odbora iz pismohrana, bilješke, filmove, ali i razgovore (usmena povijest) s lokalnim ljudima koji su sudjelovali ili pratili događanja u svom lokalitetu.

su, kako navodi Elizabeth Baigent (2004, 531), proizišli pothvati objavljivanja nacionalnih biografskih rječnika/leksikona kao jednog od važnih temelja nacionalnog identiteta.³ U današnje vrijeme ponovno se propitkuju i svrha i ciljevi takvih djela, i s obzirom na mogućnosti novih tehnologija i s obzirom na migracije i ideje proširenih zajednica. Pri razmišljanju o činu istraživanja za potrebe izrade biografija, ključna je komponenta posvećivanje veće pozornosti poteškoćama s kojima se suočavaju bibliografi u vremenu u kojemu se, prema Royu Rosenzweigu (2003, 739), temeljna promjena paradigme pomiče s kulture oskudice na kulturu obilja. Drugim riječima, biografski se rječnici moraju ponovno promisliti s obzirom na predmet proučavanja, kriterije za uključivanje osoba koje će se proučavati, veličinu i model biografskih natuknica i format koji će se koristiti. Dakle, rasprave o prirodi i povijesti nacionalnih biografskih rječnika u Europi ponudile su, kako kazuje Marcello Verga (2008, 31), dva moguća i djelomično neskladna zaključna zapažanja: prvo se odnosi na nedvojbenu vrijednost i korisnost raspolaganja djelima važnim za znanstvenu zajednicu koja su obilježena erudicijom i koja su pouzdani biografski repertoari, pri čemu se nacionalni biografski rječnici sve više pretvaraju iz instrumenta za prisvajanje nacionalne slave lišeni one ideološke vrijednosti koja je obilježila njihove početke; drugo zapažanje navodi na razmišljanje o sve ekstenzivnijoj uporabi informacijskih tehnologija i mogućnosti izgradnje pravih baza biografija oko redakcija biografskih rječnika, sve opsežnijih i cjelovitijih.

Urquijo i Agirreazkuenaga (2020, 59) ističu da je potrebno koristiti instrumente 21. stoljeća kako bi se ponovno elaborirao predmet proučavanja iz 19. stoljeća pri čemu sâm proces promišljanja namjene te vrste djela mora biti trajno otvoren i podložan stalnom unaprjeđenju. Jedan od mogućih i sve prisutnijih pristupa jest organizacija rada unutar tematskih ili lokalnih/regionalnih potprojekata koji vode računa o kronologiji i prostoru.⁴

Pisanje biografije uključuje posredovanje između dva pitanja koja se nadopunjuju. S jedne strane moguće pitati što se doista može znati o životu pojedine osobe, a s druge strane što njezin život može otkriti o nečemu drugom. Relativna težina tih fokusa razlikuje dvije različite vrste biografskih pristupa: jedan se bavi biografijom kao predmetom, a drugi kao metodom. Prvo pitanje, na primjer, zahtijeva kritičko promišljanje o nepotpunoj prirodi izvora koje čovjek ostavlja iza sebe, pri čemu je manja usmjerenost prema unutarnjim komponentama subjektivnosti nego vanjskim čimbenicima koji su je oblikovali (Hodder 2017, 4). Drugi pristup, onaj koji sagledava biografiju kao metodu, jedan je od važnih elemenata znanstvenog aparata u povijesnim istraživanjima. Anton Vujić (2013, 16) otvorio je pitanje relativno jedinstvenog sustava leksikografske metode uopće, odnosno skupa metoda koje razumijeva sustav metodoloških procedura usmjeren prijenosu podataka bilo koje vrste u sustav iskaza zajedničkog jezika, čije je značenje određeno i pozicijom u samom tom (leksikografskom) sustavu i naznakom pozicije u primarnom sustavu iz kojega su preuzeti.

O samoj teoriji leksikografije, a poglavito o leksikografskoj heuristici, tek se sporadično pisalo, odnosno fokus zanimanja bio je na odabiru pristupa izradi pojedinog leksikona. Oslanjajući se na radove iz bibliografske heuristike, moguće je (i korisno!) uputiti na to da je i leksikografska heuristika proces (ujedno i teorija) pronalaženja, analiziranja i sređivanja

³ Valja napomenuti da je u hrvatskoj leksikografskoj praksi prisutnija uporaba termina „leksikon“, a u poznatim nacionalnim biografskim publikacijama češće se koristi termin „rječnik“. Vidjeti popis korištene literature.

⁴ Urquijo i Agirreazkuenaga (2020, 58) predstavljaju primjere Američke nacionalne biografije (engl. *American National Biography*) i Oksfordskog nacionalnog biografskog rječnika (engl. *Oxford Dictionary of National Biography*) koji razvijaju paradigmu otvorene inovacije i u svojoj uređivačkoj strukturi i otvaranjem konzultacija za uključivanje velikog broja ljudi.

raznih podataka iz dostupnih izvora. Berkovljeva definicija (navedeno prema: Simić 1962, 29–30) usmjerava na heuristiku (istraživanje) kao samostalno područje, a ne na prethodnu fazu izradbe koja se bavi znanstvenim istraživanjem. Za njega se bibliografska heuristika ne može poistovjetiti sa samim istraživanjem jer ustvari njegovu teorijsku osnovu čine načela i postupci kojima se utvrđuje kako istraživanje usmjeriti bibliografskom entitetu ili dijelu tog entiteta. Sukladno postavljenoj metodologiji bibliografskog rada, moguće je izdvojiti one metode koje trebaju biti prisutne i u svakom leksikografskom pothvatu, a koriste se u nekoliko faza rada: sastavljanju temeljnog programa rada, proučavanju prethodnog znanja o predmetu kojim će se leksikograf baviti, pronalaženju gradiva (leksikografskih jedinica) u svim raspoloživim izvorima, popisivanju tih jedinica i njihovu grupiranju, klasificiranju gradiva, stvaranju abecedarija i konačne cjeline, oblikovanju kazala te drugih pratećih tekstova važnih za korisnika (na primjer, predgovor autora i/ili nakladnika u kojem se govori o cilju i namjeni izradbe, uputama za korištenje i slično).

Ono što potiče odabir istraživačkog pristupa vezano je uz odluku treba li se usredotočiti (samo) na unutarnje motivacije prošlih života ili (i) problematizirati vanjske čimbenike koji su ih oblikovali, dakle, između života kao teksta ili konteksta (Hodder 2017, 453).

Budući da ne postoji ni jedan nama poznati rad o leksikografskoj heuristici, korisnim smo smatrali ukazati na tri moguća načina istraživanja koja su primjenjivana u radu na leksikonu *Bakarski zaslužnici*: intuitivni, empirijski i dijalektičko-logički (Tadić 2005, 167–169; Simić 1962).

U provedenim istraživanjima intuitivna je metoda podrazumijevala istraživanje (mukotrпно i zahtjevno), nužno za podatke koji su omogućavali opis svake pojedine natuknice slijedom unaprijed utvrđene strukture natuknice te završne radove. Empirijska metoda zasnivala se na prethodnim spoznajama, odnosno poznavanju predmeta istraživanja i osobnog iskustva, a dijalektičko-logička metoda, kojom su se dovodile u vezu promatrane pojavnosti s ostalim obilježjima iz drugih grana kulture, bila je bitan čimbenik samog procesa pronalaženja onih izvora na koje se leksikograf može osloniti.

Kada se raspravlja o izradi leksikona, valja ukazati na to da je u hrvatskoj enciklopedistici i leksikografiji objavljeno nekoliko teorijskih radova (na primjer: Brozović 1999; Bogišić 2007; Vujić 2013; Samardžija 2019) u kojima se raspravlja o njihovoj svrsi i ciljevima, povijesnom razvoju, ulozi i važnosti u hrvatskom društvu općenito, a posebice u hrvatskoj znanstvenoj i kulturnoj zajednici te povezanosti leksikografije s lingvistikom. Bogišić (2007, 9) dovodi enciklopedistiku i leksikografiju kao djelatnosti u kontekst institucionalizirane skrbi, ali i ukazuje na nedostatak javne i kritičke rasprave o tome što enciklopedija i leksikografija znače. Vujić smatra da leksikografija „počiva na konvencionalnim oblicima duhovne (znanstvene, kulturne, političke itd.) konstelacije, te da se od nje ne očekuju ni inovacije u duhovnoj sferi (budući da je ona upravo i samo njezin prikaz), a još manje neko revolucioniranje društvenih odnosa pred tom sferom (budući da ih ona zahvaća u njihovoj datosti)“ (Vujić 2013, 12). Nadalje, Vujićevo je stajalište da se leksikografija mora zasnivati na vlastitim metodama te da te metode moraju biti opravdane nekim društvenim pretpostavkama, ali i same sobom (Ibid., 13).

Na ovome mjestu vrijedno je spomenuti Krležino stajalište o tome da je idealistički očekivati da bi „sve leksikografske jedinice“ bile rezultat „leksikografske obrade na temelju znanstvene literature“, odnosno da će takvu literaturu, ako o nekom predmetu ne postoji, prirediti znanstvenici koji djeluju unutar konteksta leksikografskog sustava te da znanstvenik koji „treba sastaviti leksikografsku jedinicu o kakvu predmetu za koji već ne postoji znanstvena i faktografska literatura“ mora prijeći „sve faze iste istraživačke procedure koje bi prelazio neki drugi znanstvenik“ (navedeno prema: Bogišić 2007, 15).

Dakle, rad na izradbi leksikografskih djela postavlja pred autore niz pitanja koja treba jednoznačno riješiti za djelo u cjelini. Prvo je pitanje izbora natuknica kojim se određuje opseg i narav budućega rječnika, odnosno leksikona. Što je izbor natuknica jasnije definiran i podrobnije predviđena obradba svake pojedine natuknice, to će se leksikografski posao moći odvijati ravnomjernije i predvidljivije (*Hrvatska enciklopedija* 2013. – 2024.). Pri izradi biografskih i biobibliografskih leksikona stoga treba vrlo pažljivo utvrditi kriterije izbora onih osoba o kojima će se pisati natuknice te strukturu samih natuknica. Drugim riječima, prema načinu izlaganja razvidno je na koji način autor i podrazumijeva prirodu leksikografske jedinice.

Budući da je leksikografija (poput enciklopedistike ili bibliografije, na primjer) uvijek usmjerena na javni prijenos znanja i izgradnju korpusa podataka koje to znanje unaprjeđuju, temeljna je obveza leksikografije gledano i iz te matrice bila, prema Bogišiću (2007, 22), zasnovana na svijesti o leksikografskoj obradbi kao pomoćnoj disciplini koja je pak važna spona u razvoju kulture i znanosti.

2.1. Kriterij odabira istaknutih osoba u biografskim i biobibliografskim leksikonima

Jedan je od osnovnih izazova pri pisanju biografskih i biobibliografskih leksikona utvrditi na koje se sve izvore može i treba osloniti. Naime, prije početka pisanja takve vrste djela, autori uobičajeno konzultiraju veći broj nacionalnih, specijalnih i lokalnih biografskih i biobibliografskih leksikona. Ono od čega se uobičajeno polazi jest odabir kriterija za uvrštavanje istaknutih osoba. Bilo da se takve osobe nazivaju istaknutim, uglednim ili značajnim pojedincima, autori *Bakarskih zaslužnika* nisu zamijetili da su ti pojmovi detaljno obrazloženi, što svakom autoru, ili češće autorima, omogućuje stanovitu fleksibilnost izbora.

U velikim nacionalnim leksikonima koji nastaju dugi niz godina ti su kriteriji, prema Urquijo i Agirreazkuenaga (2020, 49), uglavnom ujednačeni.⁵ Svima im je zajedničko to što uključuju iznimne pojedince iz društvene, političke i ekonomske elite svoje nacije. Tako su Belgijci u svoj leksikon unijeli biografske podatke o „Belges ayant joui d’une certaine notoriété“, Škoti „eminent Scotsmen“, Britanci „noteworthy inhabitants of the British Islands and the Colonies“, Talijani „tutti coloro che hanno avuto un particolare rilievo nei vari aspetti e momento della vita e della civiltà italiana dal V secolo ai nostri giorni“, Kanađani „all noteworthy inhabitants of the Dominion of Canada“, Španjolci „all those who played a prominent part in administration and government, in warfare and peaceful activities, in the arts, in letters and sciences in the Hispanic territories, in those that lie overseas and beyond the Pyrenees, which formed part of what is usually termed the ‘Hispanic Monarchy’“ (Urquijo i Agirreazkuenaga 2020, 52),⁶ a Hrvati „istaknute Hrvate iz zemlje i inozemstva, ali i pripadnike drugih

⁵ Izdvajamo belgijski *Biographie Nationale, Dictionnaire de Biographie Française*, *Polski Słownik Biograficzny* i *Slovenski biografski leksikon*. *Hrvatski biografski leksikon* još će izlaziti dugi niz godina. Do sada je, u razdoblju od 40 godina (1983. – 2023.), iz tiska izašlo 9 svezaka (A–Marj).

⁶ O uglednim Belgijcima, istaknutim Škotima, iznimnim stanovnicima britanskih otoka i kolonija, svima onima koji su se na neki način od 5. stoljeća do danas isticali u različitim područjima i povijesnim trenutcima života u Italiji i talijanskoj civilizaciji, značajnim stanovnicima Kanadskog dominiona, svima koji su imali značajnu ulogu u upravi i vladi, u ratnom i mirnodopskom djelovanju, umjetnosti, književnosti i znanosti na hispanskom prekomorskom području ili onome iza Pireneja koji su bili dijelom onoga što se obično naziva Hispanička Monarhija (Urquijo i Agirreazkuenaga 2020, 52).

nacija koji su rođeni i/ili živjeli i djelovali u Hrvatskoj“ (*Hrvatski biografski leksikon* 1983). Leksikoni tiskani u 19. i velikim dijelom 20. stoljeća razlikuju se samo percepcijski od onih iz druge polovice 20. i početka 21. stoljeća zbog toga jer se pojam *iznimnosti* promijenio pa su stoga u modernim nacionalnim leksikonima manje zastupljeni sportaši, pjevači i glumci (Urquijo i Agirreazkuenaga 2020, 51). Takvi su svoje mjesto našli u strukovnim biografskim leksikonima koji obuhvaćaju životopise, bibliografije, popise glazbenih, likovnih, kiparskih, filmskih i ostalih umjetničkih djela te sportaša i njihovih rezultata.⁷

Specijalizirani biografski leksikoni donose životopise zaslužnih pojedinaca u društvenim organizacijama, interesnim skupinama, političkim i administrativnim nacionalnim elitama, nacionalnim manjinama, vjerskim zajednicama, rodnim skupinama itd.⁸ Među ovima svakako valja izdvojiti Duševićev *Leksikon istaknutih učenika gimnazije* (2017) odakle su autori crpili informacije o znamenitim đacima gimnazije povezanim s Bakrom. Međutim, kriterij Duševićeva odabira nije jasno formuliran.

I na kraju valja dodati i riječ-dvije o lokalnim i regionalnim leksikonima koji se obično pišu dugi niz godina i u kojima često kriteriji znamenitosti nisu jedinstveno određeni. Neki su se autori opredijelili za odabir osoba na temelju njihova društvenog statusa i ugleda u lokalnoj zajednici, dočim je manji broj autora dodao i kriterij konkretnog doprinosa takvih pojedinaca lokalnoj ili široj zajednici. U ovu prvu skupinu svakako spadaju *Grobnički biografski leksikon* Irvina Lukežića (1994) i *Prilozi za biografski leksikon* Krste Zoričića (2020),⁹ a u drugu *Petrinjski biografski leksikon* Ivica Goleca (1999).¹⁰ Golecovo djelo sadržava 1400 životopisa osoba rođenih u Petrinji ili njezinoj bližoj okolici, ali i onih koji su u tom gradu duže ili kraće živjeli ili radili (...) i svojim radom doprinijeli razvoju političkog, gospodarskog, kulturnog, prosvjetnog, sportskog i inog života Petrinje (od njezina utemeljenja 1592.), Hrvatske i šire (Golec 1999, XI). Zanimljivo je autorovo zapažanje u zauzimanju stava prema biografijama onih koji su bitno utjecali na društveno-politički život Petrinje (bilo u pozitivnom ili negativnom pogledu), a da se njihova djelatnost ne prosuđuje temeljem ideološko-političkih sudova.

Međimurski biografski leksikon (Kalšan i Kalšan 2012) jedino je, koliko je autorima poznato, regionalno (županijsko) biografsko djelo na prostoru Hrvatske. Zanimljivo je da autori navode da ih je u njihovu radu ponajviše motivirala želja da „pomognu svojem Međimurju u procesu definiranja zavičajnog identiteta“, a kao osnovni kriterij odabira istaknuli su da se radi o „Međimurcima ma gdje da su živjeli ili djelovali, ili sada žive i djeluju“ (Kalšan i Kalšan 2012, 7).

⁷ Primjerice, *Leksikon hrvatskih pisaca* (2000), *Leksikon najznačajnijih hrvatskih sportaša* (2020), *Leksikon članova Društva književnika Hrvatske* (1979).

⁸ Primjerice, *Židovski biografski leksikon* (2018), *Leksikon članova Društva književnika Hrvatske* (1979), *Ljepota: Biografski leksikon slobodnih zidara Hrvatske* (2017), *Naše žene: Leksikon znamenitih žena Hrvatske od X. do XX. stoljeća* (2016), *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* (2004).

⁹ Lukežić navodi da njegov Leksikon „donosi osnovne podatke o svim važnijim osobama koje su svojim porijeklom, djelovanjem ili službom bile, odnosno, još uvijek jesu u nekakvoj vezi s Grobnišćinom, i to od najranijih vremena do početka drugog svjetskog rata“ (Lukežić 1994, 10). Zoričić je pak u svoje djelo uvrstio „osobe koje su u prošlosti imale neko zanimanje, obrt, školsku spremu ili naobrazbu, a po nečemu su bile značajne, zanimljive i poznate u ovom našem, tada uskom i malom patrijarhalnom krugu (Zoričić 2020, 7).

¹⁰ Golec je u svoj leksikon uvrstio osobe koje su „ostavile trag u povijesti Petrinje bez obzira na njihovu vjersku, ideološku ili nacionalnu pripadnost.“ Ostali uvjeti za uvrštenje istaknutih osoba bili su da takve osobe budu „rođene u Petrinji ili njezinoj bližoj okolici, ili da su u tom gradu duže ili kraće živjele ili radile, ili da su podrijetlom iz Petrinje i svojim radom doprinijele razvoju političkog, kulturnog, gospodarskog prosvjetnog i inog života Petrinje, Hrvatske i šire“ (Golec 1999).

3. Pristup i način rada na leksikonu *Bakarski zaslužnici u 19. i 20. stoljeću*

Pitanje koje se nameće je sljedeće: po čemu se pristup u djelu *Bakarski zaslužnici u 19. i 20. stoljeću* razlikuje od prije spomenutih lokalnih leksikona? Autori ovoga djela opredijelili su se za odabir zaslužnika prema načelu opipljivog doprinosa lokalnoj i široj društvenoj zajednici u razdoblju od proteklih dvjestotinjak godina što je već naznačeno i u samom naslovu knjige. Prema takvom kriteriju, svoje mjesto u ovoj knjizi našlo je 135 osoba, dakle više-struko manje nego u navedenim leksikonima budući da su i kriteriji uvrštavanja bili znatno zahtjevniji. Naime, svaki je zaslužnik uvršten na temelju dvaju obveznih kriterija i jednog od četiriju dopunskih. Prvo, moralo se raditi o preminuloj osobi koja je svojim konkretnim postignućem doprinijela ugledu Bakra ili stekla priznanje šire zajednice. Usto je takva osoba morala zadovoljiti najmanje još jedan od sljedećih dopunskih uvjeta, tj. da bude rođen/a u Bakru,¹¹ oženjen Bakarkom ili udana za Bakrana, da je neko vrijeme radio/la u Bakru ili da je sin ili kći jednoga ili obaju roditelja iz Bakra.

3.1. Struktura leksikografske natuknice

Leksikografske natuknice moraju imati predvidivu i dosljednu makrostrukturu i mikrostrukturu kako bi se čitatelju olakšalo praćenje sadržaja. Makrostruktura svake od njih sastoji se od četiri cjeline koje ćemo označiti četirima slovima abecede (A, B, C, D) pri čemu (A) označuje životopis, (B) ilustracije, (C) djela i (D) izvore.¹² Prilikom opisa svake mikrostrukturne cjeline, slovima smo dodavali brojke (A1, B2 ...) i uz njih donijeli odgovarajuće komentare.¹³ Prva cjelina sastoji se u svom idealnom obliku¹⁴ od sljedećih elemenata:

(A) Životopis

U svom idealnom obliku, svaki životopis obuhvaća: opće podatke, kao što su ime i prezime osobe u svim fonološkim oblicima, struka i djelatnosti kojima se osoba bavila, datum i mjesto rođenja i smrti, ime supruga ili supruge te djevojačko prezime, ako je u pitanju žena. Nakon toga slijede podatci o školovanju i to počevši od pučke/osnovne škole do najviših zvanja uz navođenje mjesta i godina polaznja pojedine obrazovne ustanove. Rad i djelovanje cjelina je životopisa u kojemu su kronološkim redom nanizane ustanove ili tvrtke u kojima je zaslužnik radio, godine koje je u njima proveo, dodatne društveno korisne djelatnosti kojima se bavio, jezike koje je govorio i priznanja koja je primio. Slijede konkretni primjeri svakog segmenta životopisa.

(A.) *Prezime i ime.* Piše se istaknutim slovima. Postoji li više inačica jednoga i/ili drugoga, one se navode u svim pojavnim fonološkim oblicima.

¹¹ Ovaj kriterij postaje sve više upitan već u bližoj budućnosti iz razloga što se nakon 50-ih godina prošloga stoljeća djeca više ne radaju u roditeljskim kućama već u rodilištima najbližih velikih gradova.

¹² Više starijih izdanja bibliografskih leksikona koristi izraz *literatura*, no *izvori* su bolji pojam jer obuhvaća sva moguća vrela.

¹³ Svi su primjeri koji slijede iz knjige: Luzer, Josip i Srećko Jelušić. 2023. *Bakarski zaslužnici u 19. i 20. stoljeću*. Bakar: Grad Bakar.

¹⁴ Idealan oblik životopisa ponekad se ne može postići zbog nedostupnosti podataka.

MIKOČ (MIKOCZ), Jakov (Giacomo) Ante (Antun, Antonio)

Prezime i ime muške osobe

Kod ženskih znamenitih osoba bilježi se najprije suprugovo prezime, ime ili imena te djevojačko prezime.

KOENIG, Gea (Nada), rođena Radić

Prezime, ime i djevojačko prezime

(A.) *Struka i djelatnost.* Ti podatci upućuju čitatelja na samu srž natuknice, tj. na zanimanje i područje djelovanja zaslužnika.

svećenik, dobrotvor, pisac, publicist

Struka i djelatnost

(A.) *Mjesto i datum rođenja.* Iza prezimena i imena, a za žene i djevojačkog prezimena, te navođenja struke i djelatnosti zaslužnika, slijedi informacija o mjestu i datumu rođenja i smrti. Datum se može pisati isključivo arapskim brojkama, što su odabrali autori, no treba kazati da neki leksikoni mjesec radije označavaju rimskim brojkama. Njima ujedno i završava zaglavlje svake natuknice.

(Rijeka, 28. 1. 1865. – Donja Zelina, 4. 7. 1921.)

Mjesto i datum rođenja i smrti

(A.) *Roditelji, supruga/suprug i mjesto stanovanja u Bakru.* Za roditelje se navodi očevo ime i zanimanje, a za majku ime, djevojačko prezime i zanimanje. Znamenite osobe u *Leksikonu* velikom su većinom muškarci (132), a gotovo je zanemariv broj žena (3), što je, s obzirom na povijesne okolnosti, lako objašnjivo. Supruga zaslužnika navodi se imenom, djevojačkim prezimenom i zanimanjem, a kad je znamenita osoba ženskoga spola, njezin se suprug navodi imenom i zanimanjem. Iznimno se u ovoj stavci može navesti i broj djece rođene u obitelji. Donosimo i dva primjera za osobe oba spola.

Roditelji su mu bili Franjo, tapetar i Ana, rođena Valanek, kućanica. Sa suprugom Sofijom, rođenom Bival, imao je šesnaestero djece.

Podatci o roditeljima, supruzi i djeci

Rodila se u obitelji Josipa i Irme. Vjenčala se s Ivanom Šepićem, profesorom, a u braku im se rodilo dvoje djece, Miran i Nina.

Podatci o roditeljima, suprugu i imenima djece

Uz te podatke uputno je, gdje god je to moguće, bilježiti današnje adrese na kojima su zaslužnici stanovali.

Obitelj je živjela u Veberovoj ulici br. 186.

Mjesto stanovanja obitelji

Svi podatci iz stavka (A4) mogu biti predmetom daljnjih istraživanja rodbinskih veza u lokalnim sredinama kojima se bavi takva vrsta biografskih leksikona, dočim se adrese stanovanja u Bakru mogu koristiti za obilježavanje takvih kuća skromnim pločama koje bi znatiželjnika upućivale na njihove iznimne stanare.

(A₅) *Školovanje*. Slijed stjecanja obrazovanja donosi se kronološki i to prema dostupnosti informacija od pučke/osnovne škole do najviših akademskih zvanja, navodeći mjesta i godine školovanja u pojedinoj obrazovnoj ustanovi.

Pučku školu pohađao je na Sušaku (1924. – 1928.), a potom u istom gradu i *Državnu realnu gimnaziju* (1928. – 1936.). Diplomirao je na *Arhitektonskom odjelu Tehničkog fakulteta* u Zagrebu (1942.). Na *Urbanističkom institutu Sveučilišta Sorbonne* u Francuskoj pohađao je poslijediplomski studij iz urbanizma (1957. – 1958.).

Tijek i vrijeme obrazovanja

Mala nedosljednost u kronologiji obrazovanja može se zamijetiti kod mnogih iznimnih pomoraca. Razlog je tome njihov specifični sustav obrazovanja u kojemu se plovidba i školovanje i danas ciklički izmjenjuju. Naime, plovidbeno iskustvo u struci uvjet je za polaganje državnih ispita za viša zvanja u pomorstvu i stjecanje specijalističkih svjedodžbi.

Osnovnu školu završio je u rodnoj Kostreni (1922.) te školovanje nastavio u *Klasičnoj gimnaziji* u Sušaku (1922. – 1926.). Nakon toga polazio je *Pomorsku školu* u Bakru (1926. – 1930.). Stekavši pomorsko obrazovanje, započeo je ploviti na brodovima obalne i duge plovidbe u zvanjima: vježbenik palube, poručnik trgovačke mornarice i kapetan duge plovidbe (1930. – 1934. i 1938. – 1940.). Potom je najprije položio ispit za poručnika trgovačke mornarice (1932.), a onda i za kapetana duge plovidbe (1935.), nakon čega je odslužio vojni rok (1935.).

Tijek i vrijeme obrazovanja pomoraca

(A₆) *Rad i djelovanje*. U ovoj cjelini kronološkim su redom nanizane ustanove ili tvrtke u kojima je zaslužnik radio te što je radio, godine koje je u njima proveo kao i dodatne društveno korisne djelatnosti u kojima je sudjelovao.

Prvo radno mjesto bilo mu je u bakarskoj *Pomorskoj školi* (1907. – 1918.), gdje je najprije bio postavljen za namjesnog učitelja (1907.), pa pravoga učitelja (1909.) i konačno profesora (1913.). U Bakru je predavao Hrvatski i Njemački jezik. Potom je bio premješten u Zagreb, gdje je jedanaest godina predavao u *Klasičnoj gimnaziji* (1919. – 1930.)...

Rad i djelovanje

Ako je osoba objavljivala svoje radove u časopisima onda se oni najčešće navode u tekstu samo imenom i godinom bez ostalih podataka.

S temama iz engleskog života i književnosti surađivao je u *Domu i svijetu* (1922.), *Obzoru* (1922. – 1924.) i *Novostima* (Zagreb 1926., 1928. – 1938.).

Suradnja u časopisima

Značajni rezultati nečijeg djelovanja mogu se i detaljnije opisati.

Mikuličić je osnovao *Pomorsko uzajamno osiguravajuće društvo (Mutua assicurazione marittima)* (1881.) u kojemu je bio glavni upravitelj. Kao gradonačelnik uredio je gradsko administrativno poslovanje, potpisao i dao tiskati *Štatut slobodnog i kraljevskog grada Bakra obzirom na ustanove zakona od 28. siječnja 1881. ob ustroju gradskih obćinah u Hrvatskoj i Slavoniji* sastavljen na temelju zakona od 28. siječnja 1881. (1883.) godine.

Podrobniji opis rada i djelovanja

(A.) *Vrijednosni sudovi*. Ovo je zasigurno najosjetljiviji odjeljak svakog životopisa zato jer su lokalni biografski leksikoni djela jednog do dvojice autora koji se bave životima stotina vrijednih zaslužnika vrlo različitih struka. Međutim, njima i dalje nedostaju specijalistička znanja da meritorno i kritički progovore o zaslužniku koji se npr. bavio proučavanjem pauka, pečata ili izumio bočni porivnik. Za razliku od lokalnih leksikona, oni nacionalni rezultat su rada državnih institucija koje na raspolaganju imaju budžetska sredstva i uhodanu podršku sastavljača abecedarija, autora članaka za svako posebno područje, brojnih urednika za pojedine struke, revizora, redaktora, prevoditelja, lektora i korektora. Stoga su autori ovu naizgled nerješivu dvojbu riješili vrlo pragmatično. Vrijednosni se sud prenosio iz nekog pouzdanog izvora ili izostavljao kada takvog vrela nije bilo na raspolaganju.

Njegovi su formati mali ili srednji, a jedino mu je djelo velikih razmjera (570 x 546 cm) svečani zastor u Hrvatskoj čitaonici na Trsatu (1925.), rađen po uzoru na Bukovčev *Hrvatski preporod* u zagrebačkom *Hrvatskom narodnom kazalištu*.

Likovni kritičar o bakarskom slikaru (Vižintin 1994)

(A.) *Strani jezici, plemstvo, nagrade, odličja i priznanja*. Ovisno o dostupnosti podataka i njihovoj relevantnosti, ovakvi se podatci tek povremeno javljaju pri kraju životopisa.

Izvršno je poznao brojne strane jezike: talijanski, njemački, francuski, ruski i engleski te novogrčki koji je naučio tijekom višegodišnjeg boravka u Patrasu.

Strani jezici

Franjo Josip I. dodijelio mu je ugarsko-hrvatsko plemstvo, grb i pridjevak *Bakarski* (1910.).

Plemstvo

(B) Ilustracije

Prikupljanje fotografija dugotrajan je i osjetljiv posao. Autori su najčešće dobivali fotografije iz privatnih pismohrana građana,¹⁵ arhiva, knjižnica, te ponekad koristili i mrežne izvore. U odnosu sa svim suradnicima, a napose s privatnim osobama u gradu, valjalo se striktno pridržavati samonametnutog etičkog kodeksa pa su prilikom prikupljanja slikovnog materijala jamčili svakome od njih da će mu fotografiju čuvati i brzo ju neoštećenu vratiti. Nadalje, kad god su bili u dvojbi da bi neka fotografija mogla zadrijeti u privatnost vlasnika, od njega su tražili dodatno odobrenje za korištenje. Svrha je fotografija da slikovno potkrepljuje standardni uvodni tekst svake leksikografske natuknice.

(B₁) *Uobičajene ilustracije.* U svom minimalnom obliku, svaki je životopis u knjizi opremljen fotografijom zaslužnika, a gdje god je bilo moguće pridodana je fotografija supruge odnosno supruga i obiteljske kuće (za osobe rođene u Bakru i okolici).

Zbog proteka vremena, nebrige ili loše kvalitete fotografija, autori su tražili pomoć stručnjaka koji je ovladao vještinama sofisticiranih kompjutorskih programa za obradu fotografija i umjetne inteligencije. Tek u jednom slučaju moralo se pribjeći rješenju da se na temelju fotografije koju je bilo nemoguće popraviti napravi prihvatljiviji crtež.

Sve fotografije objavljene u knjizi kratko su opisane te obvezno sadrže podatke o vlasniku, mrežnom izvoru, knjižnom izvoru ili snimatelju. Isto se odnosi i na opise skupnih fotografija uz koje treba imenovati sve osobe na slici, obično s napomenama: s lijeva na desno, prvi red, drugi red, sjede i sl.

(B₂) *Dodatne ili alternativne ilustracije.* Uz biografije osoba poput slikara, scenografa, pisaca, redatelja, izumitelja, modelara jedrenjaka i slične po mogućnosti se dodavala i odgovarajuća fotografija kao ilustracija zaslužnikove djelatnosti. Međutim, bilo je tek nekoliko slučajeva da autori nisu mogli pronaći nikakvu fotografiju te su tada pronalazili alternativna ilustrativna rješenja ili u najnepovoljnijem slučaju, ostavljali natuknicu bez ikakve fotografije.

(C) Djela

Na životopis opremljen ilustracijama nastavljaju se zaslužnikova djela. Ona obuhvaćaju autorovu publicistiku, književne, rukopisne, likovne, snimateljske ili važne proizvodno-tehničke radove.¹⁶ Književni ili publicistički radovi bilježe se na više načina što je primjerima pokazano u tekstu koji slijedi. U slučajevima kad se ne radi o člancima, prijevodima, glazbenim ili pojedinačnim likovnim djelima, ispod rubrike DJELA stoji napomena *Kao u tekstu*. To znači da je zaslužnikov doprinos kulturi, sportu, dobiti grada ili šireg okruženja opisan u njegovu životopisu.

(C₁) *Književno ili publicističko djelo*

Grad Bakar kroz vjekove. Bakar: Gradski muzej Bakar, 1978.

¹⁵ Autori su putem lokalnog glasila objavili uz abecedarij i molbu za pomoć pri pronalaženju fotografija.

¹⁶ Pri navođenju u rubrici „Djela“ nema potrebe navoditi prezime i ime autora jer ono proizlazi iz same natuknice.

(C.) *Suautorsko djelo*

Njemački jezik: za studente IP i HSK, suautorica Nada Malina. Rijeka: Fakultet industrijske pedagogije, 1976., 1978., 1980.

(C.) *Poglavlje u knjizi*

Vademecum Maritimus (Poglavlje 3: Krcanje i slaganje tereta). Rijeka: Pomorski fakultet u Rijeci, 2002.

(C.) *Pretisak djela*

Doživljaji hrvatskih pomoraca. Zagreb: Kraljevska sveučilišna knjižara Fr. Župana (Stj. Kugli). Zagreb, 1904. Pretisak: Rijeka: Naklada Benja, 1994.

(C.) *Djelo koje potpisuje urednik*

Gilić, Stanko (ur.). *Uspomene iz Bakra. Crtice iz mojeg života*. Rijeka: Matica hrvatska, Ogranak Rijeka. Rijeka 1996.

(C.) *Djelo koja potpisuje priređivač*

Barišić, Pavo (prir.). Govori. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1995.

(C.) *Rukopis*

Liber Memorabilium. (Spomenica župe Crikvenica). Crikvenica 1936. Rukopis se čuva u *Župnom dvoru* u Crikvenici.

ili

Demarin, Lada. *Životopis dr. sc. Bruna Milića, dipl. ing. Arhitekture*. Zagreb, 2016. (rukopis u posjedu autorice).

(C.) *Glazbeno djelo*

Missa de Requiem cum Libera za jedan ili četiri nejednaka glasa s orguljama. Zagreb: vlastita naklada, 1911.

(C₉) Mrežno izdanje

Palanović, Elizabeta. *Babić, Božo*. U: Hrvatski biografski leksikon. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=937>, pristupljeno 18. 1. 2022.

(C₁₀) Zbirni podatci (slikarske izložbe, snimljeni filmovi, sagrađeni brodovi)

Samostalne izložbe

Slavonski Brod (1941., 1965.)

Slikarski ciklusi popraćeni izložbama

Čudne zime (1971. – 1976.)

Kolektivne izložbe u domovini

Rijeka u očima slikara (Rijeka, 1960.)

Kolektivne izložbe u inozemstvu

Faenza (Italija, 1963., 1964., 1965., 1966., 1967., 1969.)

(C₁₁) Dokumentarni filmovi, feljtoni, eseji i reportaže

Naslov	Min.	God.
Dr. Schweitzer, nobelovac afričke džungle	6	1963.
Ples crnih ogrlica	7	1963.
Bjelokost, crna kob slonova	8	1964.

(C₁₂) Proizvodno-tehnički poslovi

Brodovi	God. gradnje	Tonaža
America	1881.	545 t
Bakar	1864.	350 t
Bakran	1879.	639 t

(C₁₃) Djela iz više umjetničkih ili znanstvenih područja

Proza

Popodne kad sam sretan. Zagreb: Hrvatska seljačka tiskara, 1954.

Radijske drame

Djevojke dolaze u devet, 1968.

Televizijske drame (izvedene na Prvom programu Televizije Zagreb).

Kainov znak, 1970.

Filmski scenariji

Martin u oblacima, 1961.

(C₁₄) *Nedostaje godina izdanja, sine anno. (s. a.)*

Vyšehrad od B. Smetane, obradba za puhački orkestar. Tiskano Hannover (s. a.).

(C₁₅) *Nedostaje ime autora ili podatak o izdavaču, sine nomine (s. n.)*

s. n. O imenovanju za župana. *Novi list*, 5(1928) 5, str. 1; 6, str. 4.

(C₁₆) *Primjer nabiranja postignuća i zasluga u životopisu na koji se odnosi napomena¹⁷*

(... s Matom Švrljugom osnovao je jedno od prvih riječkih parobrodarskih društava, *M. Švrljuga i drugovi* (1884.) (...) Bio je član upravnoga odbora novoosnovanog društva, glavni voditelj poslova te njegov predsjednik (od 1899.) (...) Kopajtićevim je nastojanjem također došlo do osnutka *Društva za dokovanje parobroda* (...). Bio je savjetnik za pomorstvo pri ugarskom *Ministarstvu prometa*.

(D) Literatura

Bilježenje literature slijedi iste uzuse navođenja djela. Jedina je razlika što se u odjeljku „Literatura“ u pravilu bilježi prezime i ime autora, odnosno urednika ili priređivača. Ono se, međutim, izostavlja kad je riječ o nepoznatom autoru, pseudonimu ili pokrati.

(D₁) *Književno, publicističko i drugo umjetničko djelo*

Vidi: C₁-C₉

(D₂) *Rad kao dio veće cjeline (antologije, zbornika i sl.)*

O liku Markantuna de Dominisa. U: *The Staple of News Ben Johnsona*. Zadar: Radovi filozofskog fakulteta, 1976.

(D₃) *Djelo više autora (et al.)*

Luetić, Jozo et al. *Dubrovačko pomorstvo – u spomen sto godina Nautičke škole u Dubrovniku*. Dubrovnik: Odbor za proslavu sto godina Nautičke škole, 1952., str. 95.

¹⁷ U odjeljku Djela ne navode se neobjavljeni radovi, projekti i umjetnički radovi jer su navedeni u samom tekstu natuknice.

(D.) Periodika

Dr. Viktor Burić, prvi nadbiskup riječko-senjski i metropolita riječki. *Zvona*, 21(1983) 9(192) str. 1, 2.

(D.) Mrežne stranice

Barbalić F., Radojica i Delibašić, Tatjana. Hrvatski biografski leksikon. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=3483>, pristupljeno 2. 4. 2022.

(D.) In memoriam

(In memoriam) Viktor Cerić. *Informativni list Transjuga* 9/1976., br. 3, str. 18.

(D.) Katalog izložbe

Emili, Igor. *33. izložba u Rijeci*. (katalog), Rijeka 2. 3. 1977.

(D.) Pseudonim

Čika Jovo (pseudonim). *Slike iz života*. Osiek: Tiskom Antuna Lederera, 1906.

(D.) Pokrata

N-ić. Književni dar „Matice hrvatske“ za godinu 1884. *Vienac*, 17(1885.) 24; str. 379-381.

Na osnovi svih navedenih i opisanih elemenata idealne leksikografske natuknice u *Bakarskim zaslužnicima* valja zaključiti da ona ne samo da vjerno slijedi sadržajem i formom strukturu natuknice u *Hrvatskom biografskom leksikonu*, već zbog svoje naravi sadrži i informacije te priloge koje HBL nema. To se odnosi na podatke o roditeljima, supruzi/suprugu, broju djece, tijeku pučkoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, na povezanost zaslužnika s rodnim gradom te na slikovni materijal koji u optimalnom slučaju najčešće uz portret zaslužnika uključuje i poneku obiteljsku fotografiju, fotografiju rodne kuće ili kuće u kojoj je stanovao, ili neku drugu prigodnu ilustraciju.

4. Zapažanja temeljem iskustva stečenog na pripremi Bakarskih zaslužnika

U pripremi za pisanje *Leksikona*, pa i tijekom rada, javljala su se brojna pitanja koja su ovisno o kvaliteti rješenja i odlukama autora u većoj ili manjoj mjeri utjecala na dužinu trajanja pisanja, kvalitetu uratka, zadržavanje neovisnog autorskog stava i etičnosti prema suradnicama. Takva ćemo pitanja ukratko obraditi u ovom poglavlju dajući na njih one odgovore do kojih smo došli međusobno se savjetujući, propitkujući iskustva drugih i učeći iz iskustva drugih autora sličnih izdanja.

4.1. Kako planirati troškove izdanja?

Osim uobičajenih troškova za autorske honorare (urednik, autori, lektor i korektor) i troškove pripreme i tiska (dizajn, prijelom, tisak i uvez) valja predvidjeti dostatna sredstva za honorar fotografa i za troškove istraživanja. Dobro je koristiti usluge profesionalnog fotografa kako bi se izbjeglo korištenje fotografija loše kvalitete ili onih nestručno snimljenih mobitelom jer oboje nagrđuje knjigu. Usto, prikupljene starije fotografije kao i one preuzete iz drugih tiskanih izvora mogu biti nejasne ili loše pa ih stručan fotograf može popraviti profesionalnim kompjutorskim programima koji su mu na raspolaganju. Za troškove istraživanja valja također predvidjeti financijska sredstva i to za putovanja i dnevnice kao i za uslugu presnimavanja materijala u ustanovama u zemlji i inozemstvu. Neke pak državne ustanove ne naplaćuju svoje usluge, ali od autora traže da im se pokloni primjerak knjige kada bude tiskana. U slučajevima da suradnici znatno pomognu autorima u prikupljanju materijala i podataka za životopise, dobro je i njima pokloniti primjerak knjige. Dakle, broj darovanih primjeraka, koji također predstavlja trošak, treba predvidjeti u zahtjevu za financiranje projekta.

4.2. Je li „Leksikon“ ikada dovršeno djelo?

Autori su svjesni da su izvjesno izostavili neke značajne osobe koje vjerojatno zaslužuju uvrštenje u knjigu, ali o kojima nema gotovo nikakvih podataka. Ponajprije se to odnosi na đake *Pomorske škole* od kojih su neki postigli iznimne uspjehe, ali o njima, nažalost, ne postoji sustavna evidencija. Potom su tu vrijedni bakarski brodovlasnici i trgovci koji su svojim poduzetničkim duhom otvarali nova radna mjesta, isticali se društvenim radom i doprinosili ugledu grada ili radili na njegovu dobrobit. I o njima se također nedovoljno zna. I na kraju, tu su vjerojatno i osobe koje zbog nedovoljnog znanja autora o njihovoj važnosti nisu uvrštene u knjigu. Savjet je budućim autorima sličnih izdanja da je bolje svjesno izdati nepotpuno djelo negoli ne izdati nikakvo. I najbolji leksikoni uvijek se mogu nadopunjavati novim podatcima pa pisanje takvih knjiga valja shvatiti kao dinamičan proces koji neki drugi autori uvijek mogu s vremenom nadograditi. Do tada će poslužiti mnogim znatiželjnicima kao koristan referentni priručnik.

4.3. Trebaju li u leksikonu biti zastupljene i žive osobe?

U želji da se u djelu obradi što veći broj istaknutih osoba nameće se pitanje trebaju li se uz preminule zaslužnike uključiti i žive osobe. Iako je više autora lokalnih leksikona donijelo životopise i jednih i drugih, neki su u uvodnicima napisali, a neki i usmeno skrenuli pozornost autorima *Bakarskih zaslužnika* na činjenicu da su od odabranih istaknutih osoba nerijetko dobivali neutemeljene prigovore o manjem obimu njihove leksikografske natuknice u odnosu na onu „neke druge, manje važne istaknute osobe.“ Nadalje, ni ne poznavajući kriterije za uvrštenje u leksikon, ali i ponekad zato jer kriteriji nisu bili precizno definirani, pojedinci su se našli uvrijeđeni što nisu uopće uvršteni u knjigu. Sujeta i samoljublje ružna su karakterna obilježja koja nažalost ne zaobilaze ni iznimne osobe; štoviše, ponekad su ona i naglašenija negoli kod ostalih ljudi. Stoga autori drže da je bolje izostaviti žive osobe te ionako dugotrajan i mukotrpan posao pisanja takvih knjiga još više sebi zakomplicirati. Dodatan je razlog za to svakako i nužna povijesna distanca te s njom povezani vrijednosni sudovi o životu i radu pojedinca.

4.4. Kako uključiti lokalni tisak?

Transparentnost pisanja biografskih leksikona od samog početka čini nam se osobito važnom za učinkovit i beskonfliktan tijek pisanja. Autori su stoga u lokalnom tisku objavili abecedarij zaslužnika i lokalnoj javnosti uputili dva zahtjeva. Prvi se odnosio na informacije o moguće neopravdano ispuštenim pojedincima, a drugi je predstavljao zamolbu da se autorima omogući uvid u podatke, dokumente te osobito fotografije zaslužnika, njihovih obitelji, rodnih kuća, isprava, naslovnica rijetkih knjiga i slično. Kroz ovaj vid suradnje stvorio se odnos povjerenja između autora i zajednice, dobiven je manji broj informacija, a usto su se i autori unaprijed ogradili od nepotrebnih upita nakon što knjiga izađe iz tiska.

4.5. Treba li obim natuknice korespondirati s važnošću istaknute osobe?

Idealno bi bilo da značajnije osobe dobiju i veći prostor u knjizi. Autori su čak razmatrali i mogućnost da se uvrštene osobe dodatno klasificiraju prema važnosti te da ih se već u zaglavlju natuknice obilježi kao lokalne, nacionalne i svjetske zaslužnike, pa da im se u skladu s tom podjelom dodijeli i odgovarajući broj znakova u natuknici. Iako zvuči primamljivo, takva bi klasifikacija možda i bila moguća, međutim, obim natuknice bilo bi sasvim izvjesno nemoguće prilagoditi značaju pojedinca jer on najčešće ovisi o dostupnosti podataka za izradu natuknice. Dakle, dobro je na vrijeme odustati od ovakvog pokušaja jer je ionako značaj pojedinca razvidan iz sadržaja životopisa, djela i literature.

5. Zaključna promišljanja

Izdanja poput *Bakarskih zaslužnika* nemoguće je izraditi bez pomoći širokog kruga suradnika-informatora. Radi se o arhivistima, muzealcima, knjižničarima i rodbini zaslužnika. Iako je

uobičajeno očekivati pomoć u pribavljanju informacija od profesionalaca kojima je to posao, povratne informacije mogu biti manje ili više korisne. To ne ovisi samo o stručnjacima koji informacije traže, već ponajprije o sadržaju gradiva koje im je dostupno. Autori *Bakarskih zaslužnika* za sve su se vrijeme rada na knjizi vrlo često i s mnogo upita obraćali djelatnicima muzeja, knjižnica i arhiva. Najčešće su upite upućivali elektroničkom poštom ili na mrežnim obrascima tamo gdje su postojali. Na sve odaslane upite postavljene hrvatskim, slovenskim, srpskim ili crnogorskim baštinskim ustanovama dobiven je odgovor. Navedeno vrijedi i za školske i sveučilišne institucije kojima su se autori također često obraćali najčešće zbog provjere podataka o školovanju zaslužnika, preslika diploma ili podataka o profesionalnom djelovanju u pojedinoj instituciji. Većina je odgovora sadržavala tražene informacije, a samo manji broj odgovora sadržavao je informaciju o tome da nema gradiva na osnovi kojeg se može dati odgovor. Takva reakcija navodi na zaključak da baštinske institucije u navedenim zemljama savjesno obavljaju svoje zadaće. Manje sreće bilo je s inozemnim institucijama iz kojih u pravilu ne bi pristizali odgovori.

Posebna, dragocjena i nadasve draga kategorija suradnika u prikupljanju podataka i fotografija jesu bliski ili daljnji rođaci zaslužnika. Pokazalo se, bez iznimke, da se radilo o izuzetnoj predanosti rodbine u prikupljanju i osiguranju dostupnosti informacija i dokumenata, iako su traženja često iziskivala značajan vremenski angažman suradnika jer su obiteljske uspomene pohranjene izvan mjesta stanovanja ili kod neke treće osobe.

Posebnu pozornost autori su posvetili provjeri podataka koji nisu bili iz primarnih nego iz sekundarnih izvora. Utvrđeno je da su sekundarni izvori (poput npr. nekrologa) ponekad navodili netočne podatke o rođenju, kretanju u poslu, školovanju. Gdje god je to bilo moguće, podatci su provjeravani u primarnim izvorima.¹⁸ U svakom slučaju, valja imati na umu da podatci koji su objavljeni ne moraju nužno biti točni pa, kada je to moguće, treba ipak konzultirati primarne izvore.

U svakom slučaju, u radu na *Bakarskim zaslužnicima*, u segmentu koji se odnosio na pribavljanje nedostajućih i provjeru točnosti podataka iz sekundarnih izvora, pokazalo se da su baštinske i obrazovne institucije bile spremne pomoći i da su bile djelotvorne u pružanju odgovora na ponekad vrlo zahtjevne upite. S druge strane vidljivo je koliko su osobne povijesti izložene zaboravu, a dokumenti koji ih potkrepljuju nestajanju. Autori se nadaju da će *Bakarski zaslužnici* biti barem mali doprinos razvoju svijesti o potrebi čuvanja i pohrane osobnih obiteljskih dokumenata, posebno za one pojedince koji su ostavili traga u zajednici. I konačno, svaki se biograf suočava s metodološkim i tehnološkim zahtjevima istraživanja i pisanja u novom dobu u kojemu dominira bogatstvo izvora i izobilja, pri čemu je čin selekcije i obuhvata sve važniji. Biografija nudi podesan okvir za organizaciju prikupljenih podataka na svrhovitije i sofisticiranije načine. Ovim smo radom nastojali ukazati na to da se kroz bogatu arhivu biografija mogu ispričati zanimljive priče u kojima ljudi i mjesta prošlosti postaju živopisniji, intimniji, pristupačniji i povezaniji s vremenom u kojemu živimo.

¹⁸ Međutim, čak i u primarnim izvorima poput crkvenih knjiga zamijećeno je da su pojedine osobe rođene u prosincu svećenci namjerno bilježili kao rođene u siječnju i to vjerojatno iz razloga da takva djeca mogu još godinu dana pomagati u poslovima oko kuće ili u polju.

Literatura

- Bačić, Slaven. 2004. *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*. Subotica: Hrvatsko akademsko društvo.
- Baigent, Elizabeth. 2004. „The Geography of Biography, the Biography of Geography: Rewriting the Dictionary of National Biography.“ *Journal of Historical Geography* 30, br. 3: 531–551. DOI:10.1016/S0305-7488(03)00044-6.
- Bogišić, Vlaho. 2007. „Prilog razumijevanju leksikografije i enciklopedije u modernoj hrvatskoj kulturi.“ *Studia lexicographica* 1, br. 1: 9–22. <https://hrcak.srce.hr/file/163222>.
- Brozović, Dalibor. 1991. „Uvodna riječ.“ *Radovi Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža I: V–VI*. https://www.lzmk.hr/images/RadoviLZMK/LZMK_radovi_1.html.
- Dictionnaire de Biographie Française*. 1933–2009. Paris: Edité par Letouzey et Ané.
- Dušević, Ratko. 2017. *Leksikon istaknutih učenika gimnazije*. Rijeka: Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci.
- Fajdić, Josip. 2019. *Leksikon istaknutih i zaslužnih Gospićana u prošlosti i sadašnjosti*. Gospić; Zagreb; Požega: LZD Vila Velebita, Požega.
- Goldstein, Ivo. 2018. *Židovski biografski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
- Golec, Ivica. 1999. *Petrinjski biografski leksikon*. Petrinja: Matica hrvatska.
- Golob, Zvonimir i Alojz Majetić. 1979. *Leksikon članova Društva književnika Hrvatske*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Hodder, Jake. 2014. „Bayard Rustin and the Historical Geographies of Radical Pacifism.“ Doctoral dissertation. University of Nottingham.
- Hodder, Jake. 2017. „On Absence and Abundance: Biography as Method in Archival Research.“ *Area* 49, br. 4: 452–459. doi: 10.1111/area.12329.
- Hrvatska enciklopedija*. 1999. – s. v. „Leksikografija.“ Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. 2013. – 2024. s. v. „Leksikografija.“ Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, pristupljeno 23. 6. 2024. <https://enciklopedija.hr/clanak/leksikografija>.

- Jamar, Nina. 2023. „Metodologija strukture izrade životopisa te kriterija odabira osoba za upis u mrežni biografski leksikon: na primjeru Obrazi slovenskih pokrajin (OSP).“ *Libellarium* 14, br. 1: 31–50. <https://doi.org/10.15291/libellarium.4163>.
- Kalšan, Vladimir i Janko Kalšan. 2012. *Međimurski biografski leksikon*. Čakovec: vlastita naklada.
- Kolumbić, Nikica, ur. 1983. *Hrvatski biografski leksikon*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Kovačević, Krešimir, ur. 1984. *Leksikon jugoslavenske muzike*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Lukežić, Irvin. 1994. *Grobnički biografski leksikon*. Rijeka: Libellus.
- Luzer, Josip i Sečko Jelušić. 2023. *Bakarski zaslužnici u 19. i 20. stoljeću*. Bakarski zbornik. Kolo monografija; sv. 9. Bakar: Grad Bakar.
- Nemec, Krešimir, ur. 2000. *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga Zagreb.
- Pintar, Marijana. 2019. „Krešimir Kovačević kao leksikograf s posebnim osvrtom na njegov urednički i autorski prinos u *Leksikonu jugoslavenske muzike* (Zagreb 1984).“ *Arti musices* 50, br. 1-2: 417–447. <https://doi.org/10.21857/yl4okfl409>.
- Poljski Słownik Biograficzny*. 1935. –. Krakow: Polska Akademia Nauk (PAN); *Polska Akademia Umiejętności* (PAU); Instytut Historii (PAN).
- Rosenzweig, Roy. 2003. „Scarcity or Abundance? Preserving the Past in a Digital Era.“ *The American Historical Review* 108: 735–762. DOI:10.1086/ahr/108.3.735.
- Samardžija, Marko. 2019. *Hrvatska leksikografija: od početaka do kraja XX. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Simić, Slavko. 1962. „Bibliografska euristika.“ *Bibliotekarstvo* 8(4): 25–33.
- Skuhala Karahasan, Ivana. 2016. *Naše žene: leksikon znamenitih žena Hrvatske od X. do XX. stoljeća*. Zagreb: Naklada Jurčić.
- Slovenski biografski leksikon* (1925. –). Ljubljana: Zadržna gospodarska banka: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Škarpa, Damir, ur. 2020. *Leksikon najznačajnijih hrvatskih sportaša*. Vlastita naklada autora.
- Šömen, Branko i Goran Krstić, ur. 2017. *Ljepota: biografski leksikon slobodnih zidara Hrvatske*. Zagreb: Profil knjiga.

- Tadić, Katica. 2005. „O bibliografiji s osvrtom na bibliografsku heuristiku.“ U: *Izazovi pisane baštine: Zbornik radova u povodu 75. obljetnice života Aleksandra Stipčevića*, uredila Tatjana Aparac-Jelušić, 163–172. Osijek: Filozofski fakultet.
- Thomas, Keith. 2005. *Changing Conceptions of National Biography. The Oxford DNB in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Urquijo, Mikel i Joseba Agirreazkuenaga. 2020. „An Introduction to National Biographical Dictionaries Renovation.“ *Studia lexicographica* 14, br. 27: 45–62. <https://doi.org/10.33604/sl.14.27.3>.
- Verga, Marcello. 2008. „Il dizionario è morto. Viva i dizionari! Note per una storia dei dizionari biografici nazionali in Europa.“ *Storica* 40: 7–32. https://moodle2.units.it/pluginfile.php/283719/mod_resource/content/1/Verga_Dizionari%20biografici_Storica_2008.pdf.
- Vižintin Boris. 1994. *Josip Moretti Zajc*. Opatija: Naklada Benja.
- Vujić, Anton. 2013. „Leksikografija, znanost i društvo: s dodatkom: 30 godina poslije.“ *Studia lexicographica* 7, br. 2(13): 11–33. <https://hrcak.srce.hr/133894>.
- Zoričić, Krsto. 2020. *Prilozi za biografski leksikon*. Novi Vinodolski: Narodna čitaonica i knjižnica: Naklada Kvarner.

Abstract

The approach to creating a bio-bibliographic lexicon with examples from the book *Bakarski zaslužnici u 19. i 20. stoljeću*

Purpose. The aim of the paper is to provide insight into the lexicographical principles and theoretical foundations for compiling biographical and bibliographical dictionaries.

Approach/Methodology/Design. The paper is based on a review and evaluation of relevant lexicographic literature, as well as the authors' experience and strategies for addressing the challenges encountered in the writing of the book *Bakar Meritorious Persons* (Bakar: Grad Bakar, 2023). Detailed examples of the structural components of dictionary entries have been presented and explained. Additionally, the process of collecting and verifying entry information is outlined, with particular emphasis on cooperation with heritage institutions, relatives of meritorious individuals and cognizants.

Practical implications. This paper is intended not only for future authors of similar works but also for students of information science, librarianship, and archival studies, offering them an understanding of the complexity of the theoretical framework and practical procedures involved in creating biographical dictionaries. This refers both to the applied methodology and the strategies used by the authors to address various dilemmas.

Originality/Value. The originality of the paper lies in its presentation of theoretical insights into lexicographic heuristics while illustrating both the procedure and the techniques for compiling a local biographical dictionary. Numerous examples provided may serve as a guideline to future authors in structuring their lexicographic entry formats.

KEYWORDS: biographic dictionary, biographic entry, *Bakarski zaslužnici*, lexicographic heuristics